

Oulun yliopiston selvitys Jari Vilénin pro gradu-työstä 2.1. 2002

1. Noin puolet tutkielman tekstistä lähes samasanaista lainausta ilman asianmukaisia lähdeviitteitä
2. Tekstistä vastuu aina tekijällä; tarkastajien toiminta moitittavaa, tiedekuntaneuvoston huolimattomuus; syynä osin puutteelliset perinteet 80-luvun lopulla
3. Tutkielman hyväksymispäätökselle ei laissa purkuperusteita

Selvitys KM Jari Vilénin pro gradu -tutkielmaan sisältyväksi väitetyistä lainauksista, niiden luonteesta sekä tutkielman tarkastus- ja hyväksymismenettelyistä.

Yleistä

Jari Vilénin pro gradu -tutkielma on hyväksytty Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tiedekuntaneuvostossa 4.4.1989. Tutkielman tarkastajina ovat toimineet professori (hyväksymishetkellä vs. yliassistentti) Simo Skinnari sekä professori (hyväksymishetkellä lehtori) Esko Kalaoja. Skinnari on toiminut myös työn ohjaajana (työn alkuvaiheessa ohjaajana on toiminut Leena Kurki).

Joulukuun alussa 2001 Kajaanin opettajankoulutusyksikön johtaja professori Juhani Suortti toimitti Jari Vilénin tutkielman, johon oli jo yksilöity tutkielmassa olevia lainauksia, joita ei ollut asianmukaisesti merkitty viittein, Oulun yliopiston etiikkatyöryhmän puheenjohtajalle, vararehtori Liisi Huhtalalle. Tutkielman osalta oli esitetty epäily, että se olisi erityisesti sen alkuosaltaan lainausta vuonna 1986 julkaistuun Simon kirjaan sisältyneistä artikkeleista, jotka olivat kirjoittaneet Eija Niskanen ja Päivi Ukkonen. Simon kirjan ovat toimittaneet Hannu Heinänen ja Mauno Hiltunen. Vararehtori Liisi Huhtala toimitti pro gradu -tutkielman edelleen yliopiston rehtori Lauri Lajuselle. Rehtori Lauri Lajunen kutsui kokoon alustavan esiselvityksen tekemistä varten neuvottelun, johon hänen lisäksi osallistuivat vararehtori Liisi Huhtala (oli paikalla vain osan aikaa), professori Juhani Suortti, professori Esko Kalaoja, kasvatustieteen dosentti (alana: erityisesti kasvatuksen historia), lehtori Reijo Heikkinen, hallintojohtaja Hannu Pietilä sekä lakimies Essi Kiuru.

Selvitys

Huomioiden esitettyjen epäilyjen vakavuus, asian luonne sekä eri osapuolten oikeusturvaan liittyvät näkökohdat asiassa katsottiin aiheelliseksi suorittaa tarkempi selvitys. Lopullisen kannan ottaminen asiaan edellytti myös asianosaisten kuulemistä. Asian selvittämiseksi rehtori päätti pyytää esitetyistä väitteistä asiantuntijalausunnot kahdelta yliopiston ulkopuoliselta kyseisen pro gradu -tutkielman edustaman tieteenalan asiantuntijalta. Asiantuntijoina rehtori päätti käyttää professori Martti T. Kuikkaa Helsingin yliopistosta ja KT Juhani Lassilaa.

Asiantuntijoita pyydettiin antamaan lausuntonsa mahdollisten lainausten laajuudesta ja niiden luonteesta. Lausuntopyyntöissä todettiin nimenomaisesti, ettei heiltä odoteta työn uudelleenarviointia, mitä ei pidetty mahdollisena. Asiassa on lisäksi kuultu KM Jari

Viléniä, tutkielman ohjaajaa ja tarkastajaa professori Simo Skinnaria, työn tarkastajaa professori Esko Kalaojaa sekä tutkielman hyväksymiskokouksessa tiedekuntaneuvoston puheenjohtaja toiminutta professori Jaakko Luukkosta.

Kokonaiskuvan saamiseksi asiasta varsinaisessa selvitystyössä on pidetty välttämättömänä tarkastella myös ohjaajan, tarkastajien sekä tiedekuntaneuvoston roolia, menettelyjen eettisiä näkökohtia sekä pro gradu -työn luonnetta opinnäytetyönä ja lainvoimaisena hallintopäätöksenä.

Asiantuntijoiden lausunnot

Molemmat tarkastajat ovat laatineet noin kaksisivuisen yhteenvedon havainnoistaan ja sen lisäksi yksityiskohtaisemmat tarkastushavainnot sisältävät liitteet.

Professori Martti T. Kuikka toteaa lausunnossaan omana lähtökohtanaan mm.: ”Tieteelliseen tutkimukseen kuuluu argumentoinnin vaatimus, tekijän tulee osoittaa se lähdeaineisto, jonka pohjalta hän rakentaa tutkimuksensa. Tieteelliseen opinnäytteeseen kuuluu tutkijan itsenäisyys. Siihen sisältyy tieteen eettiset säännöt. Tiedeyhteisön on voitava luottaa, että tutkija tekee tutkimuksensa rehellisesti ja kantaa siitä vastuun. Tieteellisen etiikan sääntöihin kuuluu, että käyttäessämme toisten tutkimuksia me ilmoitamme avoimesti tutkijan nimen, hänen julkaisunsa tarkkoja lähdeviitteitä myöten. Jos toisten tutkijoiden tekstejä julkaistaan ilman näitä tietoja, jolloin teksti luetaan ao. kirjoittajan omaksi tekstiksi ja oman tutkimuksen tulokseksi, on kyseessä plagiaatti. Historian ja kasvatuksen historiassa tämä on erittäin tärkeää, koska lähdeaineiston kokoaminen monista eri arkistoista on aikaavievää puhumattakaan sen analysoimisesta tieteelliseksi tekstiksi”.

Varsinaisista tarkastushavainnoistaan Kuikka toteaa: ”Olen suorittanut vertailun ko. tutkielman ja em. artikkeleiden välillä. Tarkempi analyysi edellyttäisi arkistoaineistoihin perehtymistä. Vertailu osoittaa, että sivuilla 3-25 ja 30-31, 79-80 tutkielman teksti ja em. artikkeleiden tekstit ovat pääosin samat (liite I). Sama koskee myös lähdeviitteitä, joissa tekijä ei ilmoita Niskasen eikä Ukkosen nimeä. Näin ollen oma käsitykseni on, että tekijä ei ole noudattanut em. tutkielman kohdissa niitä eettisiä sääntöjä, jotka kuuluvat niin tieteen tekemiseen kuin julkaisemiseen. Tutkielman luonne muuttuu, kun tekijän teksti jatkuu sivulta 32 sivulle 45. Loput sivut 47-84 koostuvat lähdeviitteistä, lähdeluetteloista, liitteistä ja koulujen kuvista. Toisaalta olen pohtinut, ettei minulla ole käytettävissä tietoja siitä, millaisia suullisia tai kirjallisia ohjeita tutkielman tekijä on saanut koulutuksen aikana koskien tutkielman laajuutta, kriteereitä esitystapaa etc. Onko kyseessä tutkielma osana laajemmasta projektista?

Kokonaisuutena voisin todeta, että ko. syventävien opintojen tutkielman alkuosa viittaa samanlaisuudessaan niihin näkökohtiin, jotka ovat plagiaattilainaukselle ominaisia. Ko. artikkelit on sisällytetty lähdeluettelon kohtaan 4, ts. tekijä on tuntenut ne.”

KT Juhani Lassila toteaa lausunnossaan mm.: ”Varsinaisen työn tekstiosa sivuilla 3-45 jakaantuu kahteen selvään kokonaisuuteen. Viisi ensimmäistä päälukua (s. 3-26) ovat varsinaisesti Simon koululaitoksen historiaa ja luvut VI-X (s. 27-45) käsittelevät yleensä koulutukseen liittyviä asioita, kuten esim. kunnan koulutoimen hallintoa, oppilashuoltoa, peruskouluun siirtymistä ja koulun kasvatustyötä, ja niiden toteutumista ja toteuttamista Simon kunnassa.

Liitteestä I ilmenee, että viisi ensimmäistä päälukua koostuvat pääasiassa Simon kirjasta Päivi Ukkosen ja Eija Niskasen koulutusta koskevista artikkeleista plagioiduista teksteistä..... vain sivun verran on kyseisissä luvuissa yhteensä sellaista, jota ei ole otettu Ukkosen ja Niskasen kirjoituksista.”

Pienet poikkeamat, joita tekijä on tehnyt Ukkosen ja Niskasen teksteihin Lassila toteaa merkinneensä erilliseen sanalliseen selvitykseen. Selvityksen mukaan nämä poikkeamat ovat mm. yksittäisten sanojen muutoksia, sanajärjestysmuutoksia, yksittäisten lauseiden poisjättämisä ja kappalejaon muutoksia. Edelleen Lassila toteaa, ettei Ukkosen ja Niskasen artikkeleita ole mainittu tietolähteinä yhdessäkään viitemerkinnässä.

Lopputoteamuksenaan Lassila toteaa: ”Näissä viidessä ensimmäisessä pääluvussa noin 95 prosenttia tekstistä on lähes täydellisesti plagioitu viitemerkintöineen pääasiassa Simon kirjasta”. Lassila toteaa ”plagiointia” esiintyvän myös eräissä muissa luvuissa. Kokonaisarvionaan Lassila arvioi ”plagioitujen” kirjoitussivujen varsinaisessa tekstiosassa olevan koko tutkielman osalta noin puolet. Edelleen hän toteaa puutteita löytyvän myös viitemerkintöjen luettelosta ja liitteistä.

Asianosaisten kuuleminen

KM Jari Vilén toteaa, että hänen tutkielmansa vahvuudet ja heikkoudet on todettu työn varsinaisessa arvioinnissa 3.4.1989, jolloin lausunnon allekirjoittajat totesivat: ”työn alkuosaa rasittaa kuitenkin lähes suora lainaaminen jo aiemmin julkaistusta Simon kirjasta”. Hänen mielestään Simon kirjan käyttötapa tutkielman lähdeaineistona ja käytön määrä on siis todettu vuoden 1989 tarkastuksessa ja silloin myös arvioitu. Uusi arviointi ei tuo hänen mielestään mitään uutta tietoa kirjan käyttötavasta.

Vilén toteaa tutkielmaa tehdessään toimineensa avoimesti ja vilpittömästi silloin saamiensa tutkielman teko-ohjeiden, ohjauksen sekä esitarkastajien kanssa käymiensä keskustelujen mukaisesti.

Vilén toteaa edelleen esittäneensä vuonna 1989 tutkielman esitarkastuksessa sekä nykyiselle professori Esko Kalaojalle että professori Simo Skinnarille valmiutensa tehdä muutoksia tutkielmaan. Hänen mukaansa missään vaiheessa tutkielman esitarkastusta ja keskustelua ei ole myöskään tuotu esille mahdollisia tutkimuseettisiä ongelmia. Tällä tiedolla hän kertoo jättäneensä tutkielman tiedekuntaan. Hänen mukaansa opiskelijan on, jo yksin opiskelijan oikeusturvan kannalta, voitava luottaa ohjaajiinsa, tutkielman tarkastajiin, tiedekuntaan ja heidän työhönsä.

Vilénin mukaan hänen tutkielmaansa nyt kohdistetut epäilyt kyseenalaistavatkin erityisesti Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan silloisen ohjaus- ja arvostelu-järjestelmän. Hän katsoo, että 12 vuoden takaiset tapahtumat ja hänen toimintansa tuolloin tutkielmaa tekevänä opiskelijana ja hänen tekemänsä tutkielma tuleekin sijoittaa koko tuolloiseen ohjaus- ja tarkastusprosessiin. Hän pitää lisäksi mahdottomana, että hänen työnsä uudelleenarviointi voitaisiin suorittaa 12 vuoden jälkeen siten, että noudatettaisiin toisia arviointiperusteita ja arviointiskaalaa kuin tiedekunnassa tuolloin oli käytännössä.

Tutkielman ohjaajana ja tarkastajana toimineen Simo Skinnarin mielestä epäily plagioinnista on hänen nähdäkseen aiheeton, mutta syntyneen kohun takia hän pitää kohtuullisena, että asia selvitetään mahdollisimman objektiivisesti. Skinnari toteaa Vilénin tulleen hänen graduryhmäänsä lähes valmiin työn kanssa. Hän oli tehnyt työn suunnitteluvaiheen toisessa ryhmässä, eikä hän siten voinut tietää Vilénin tuossa ryhmässä tekemiä suunnitelmia ja silloisen ohjaajan kanssa käytyjä keskusteluja.

Edellisen graduryhmän ohjaajan kanssa hänen käymiensä keskustelujen mukaan ei ole ollut mitään syytä epäillä, etteikö Vilén olisi hankkinut materiaalia samoista arkistolähteistä kuin jonkin verran ennen Vilénin gradua ilmestyneen Simon kunnan historiikka laajemmin tutkineet tutkijat. Skinnari toteaa opiskelijoiden rakentavan tutkimuksensa aikaisemman tiedon varaan. Simon kouluhistoriaa tutkinut Vilénkään ei siten ole voinut olla tässä suhteessa kovin omaperäinen. Kun sen lisäksi Simon kouluhistoriaa käsittelevää aiempaa kirjallisuutta ei ole juuri tarjolla, on luonnollista että harvoista lähteistä lainaaminen muodostuu varsin runsaaksi.

Puutteita lähdemerkinnöistä (erityisesti tekstin sisällä) Skinnarin mukaan löytyy, mutta syynä tähän ei hänen mielestään ole ollut vilpillisyys. Skinnari toteaa edelleen, että runsas lainaaminen on myös sanottu selvästi toisen tarkastajan kanssa allekirjoitetussa lausunnossa tutkielman arvosanaa laskevana asiana. Hän korostaa sitä, että oli tulkinut mainitun lainaamisen referoinniksi, ei plagioinniksi.

Skinnarin mukaan oleellista on kasvattaa opiskelijat arvioimaan itse omaa työskentelyään. Tällainen ”kasvatustyö” toimii hänen kokemustensa mukaan parhaiten luottamuksen ja esimerkin kautta, ei kontrollia tiukentamalla. Skinnari katsoo, että nyt uudelleen tarkasteluun otetussa Vilénin tutkielmassa on myös tarpeeksi tekijän kiistattomasti itsenäiseksi osoitettavaa osuutta. Hänen mielestään tutkielman arvioiminen tänä päivänä ei ole sama asia kuin sen arvioiminen vuonna 1989 silloisessa Oulun opettajankoulutuslaitoksessa. Vaikkakin tieteessä on jotain pysyvyyttäkin, esimerkiksi tutkielmien arviointikriteerit saattavat muuttua yllättävänkin nopeasti. Skinnari toteaa vielä, että ottaen huomioon silloisen historiallisen tilanteen, hän katsoo silloisen lausunnon ja työn hyväksymisen olevan hyvin perusteltua. Sekä Jari Vilénin, tutkielman tarkastajien että Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan, joka työn lopullisesti hyväksyy, Skinnari katsoo toimineen silloin parhaan ymmärryksensä mukaan.

Työn toinen tarkastaja Esko Kalaoja toteaa pyrkineensä hoitamaan toisena tarkastajana toimimisen huolellisesti ja vastuullisesti jo opiskelijoiden oikeusturvan vuoksi. Tutkielman toinen tarkastaja, joka ei ole ohjannut työtä, ei hänen mukaansa ole työn ohjaajan tavoin perehtynyt työn tematiikkaan. Tällöin käytetyn tutkimusmetodin ja tutkittavan alueen lähdemateriaalin riittämätön tuntemus tuottaa usein arviointiongelmia. Varsinkin historian tutkimusmenetelmällä tehdyn työn lähdeaineiston argumentoinnin verifiointi vaatii runsaasti aikaa ja voimia.

Kalaoja kertoo tutkielman arviointiprosessin aikana saaneensa käsiinsä Simon kirjan. Hänen havaintojensa mukaan tutkielman alkuosa pohjautui lähes sanatarkasti Simon kirjasta julkaistuun kahteen artikkeliin, Eija Niskanen oli kirjoittanut aiheesta ”Kunnan koulutoimi ja kirjasto” sekä Päivi Ukkonen aiheesta ”Itsenäisen seurakunnan vaiheet”. Vaikka artikkelit kirjoittajineen on merkitty tutkielman lähdeluetteloon painettuihin lähteisiin, tutkielman tekijä on ottanut omiin nimiinsä mainittujen artikkelien kirjoittajien tutkimuslöydökset. Tutkielman alun teksti sivulle 27 saakka on Kalaojan mielestä

mainittujen artikkeleiden lähes sanatarkkaa otsikkojen, tekstin ja lähdeviitteiden jäljentämistä. Tekstin lähdeviitteissä ei mainita artikkeleiden kirjoittajia. Tiedon Simon kirjan ja Jari Vilénin pro gradu -tutkielman yhtäläisyyksistä Kalaoja kertoo välittäneensä työn ohjaajalle Simo Skinnarille ja tutkielman kirjoittajalle Jari Vilénille. Hän myös kertoo keskustelleensa henkilökohtaisesti molempien kanssa lausunnon kirjoittamisprosessin aikana ennen tiedekuntaneuvoston kokousta.

Kalaoja toteaa edelleen vaatineensa Simon kirjasta lainaamisen mainitsemista tutkielman lausunnossa. Lisäksi hän oli vaatinut tutkielman arvosanaa alennettavaksi. Tiedekuntaneuvostolle jaettu uusi lausuntoversio sisälsikin paitsi cum laude approbatur -arvosanaehdotuksen myös seuraavan maininnan: ”Erityisesti työn alkuosaa rasittaa kuitenkin lähes suora lainaaminen jo aiemmin julkaistusta Simon kirjasta (toim. Heinänen ja Hiltunen). Tekijän itsenäisempi osuus alkaa vasta sivulta 27.” Kalaoja toteaa edelleen Jari Vilénin opinnäytetyön lausunnon arvosteluineen olleen eräänlainen kompromissi kahden lausunnonantajan kanssa. Hänen nähdäkseen työn ohjaaja katsoi tilannetta toisesta näkökulmasta kuin toinen tarkastaja. Hänen mielestään toisena tarkastajana toimivan on verraten vaikea muuttaa työn ohjanneen käsityksiä ohjaamastaan työstä.

Professori Jaakko Luukkonen käy omassa lausunnossaan läpi tutkielmien tarkastuksesta ja arvioinnista lukuvuoden 1988-1989 aikana voimassa olleita määräyksiä ja toteaa tiedekuntaneuvoston käsitelleen kokouksessaan 4.4.1989 mm. Jari Vilénin tutkielman noudattamalla ko. periaatteita. Myös Luukkonen lainaa lausunnossaan jo aikaisemmin todettua lausunnon kohtaa, jossa mainitaan työn lainaamisesta. Hänen mielestään kyseistä lausunnon kohtaa ei tiedekuntaneuvosto kytkenyt plagiointiin. Koska arvosanehdotus oli vielä kohtuullisen korkea (cum laude approbatur) ja arvosanaa perusteltiin joillakin myönteisillä seikoilla työssä, ei tiedekuntaneuvosto epäillyt plagiaatiota.

Arviointia Pro gradu -tutkielman luonteesta ja sen laatimiseen liittyvistä vastuista

Pro gradu -tutkielman vaatimisesta osana kasvatustieteen maisterin tutkinnon syventäviä opintoja, sen laatimisesta ja sisällöstä on määräyksiä ja ohjeita kasvatustieteellisistä tutkinnoista ja opinnoista annetussa asetuksessa (1978/530, tullut voimaan 1.8.1979, kasvatustieteiden tiedekunnan tutkintosäännössä (tullut voimaan 1.8.1979) sekä kulloinkin voimassa olevissa opetussuunnitelmissa. Seuraavassa eräitä keskeisiä määräyksiä ja ohjeita.

Kasvatustieteellisistä tutkinnoista ja opinnoista annettu asetus

12 §

Syventävissä opinnoissa opiskelija keskittää opintonsa johonkin asianomaisen ammatillisen tehtäväalueen kannalta keskeiseen, tieteellisesti ja yhteiskunnallisesti merkitykselliseen ongelmakokonaisuuteen.

Opiskelu syventävissä opinnoissa on olennaiselta osin tutkimusluontoista ongelma-keskeistä opiskelua, johon sisältyy tutkielman laatiminen ja johon voidaan liittää opetus- ja muuta harjoittelua.

Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkintosääntö

11 §

Syventäviin opintoihin kuuluva tutkielma laaditaan siltä tieteenalalta, jolla koulutusohjelmassa on mahdollisuus saavuttaa jatko-opintokelpoisuus. Tutkielman tulee osoittaa valmiutta tieteelliseen ajatteluun, tarvittavien tutkimusmenetelmien hallintaa, perehtyneisyyttä tutkielman aihepiiriin ja valmiutta oman tieteenalan tieteelliseen viestintään.

Tutkielma voidaan laatia myös kahden tai useamman opiskelijan yhteistyönä tai osana laajempaa tutkimusprojektia. Tällöin on kunkin opiskelijan osuus tutkielmasta pystyttävä osoittamaan ja arvioimaan.

Kasvatustieteen syventävät opinnot v. 1988-89 opintosuunnitelmassa

Projektiopinnot ovat tutkintosäännön edellyttämä syventävien opintojen organisaatiomuoto. Projektiryhmällä on pääsääntöisesti yhteinen aihepiiri ja ongelmakokonaisuus. Opiskelijat laativat aihepiirin alalta yksin, parityönä tai pienryhmänä tutkielman, johon voi liittyä myös muuta tuotosta, esim. oppimateriaalin valmistamista. Tutkielman tulee osoittaa perehtyneisyyttä projektin ongelmakokonaisuuteen ja tieteelliseen viestintään kasvatustieteen alalta. Projektiryhmään kuuluu ohjaaja, avustaja, konsultoivia asiantuntijoita ja 8-12 opiskelijaa.

Vuonna 1989 voimassa olleiden määräysten ja ohjeiden mukaan pro gradu -tutkielmaa ei voida pitää näin itsenäisenä tutkimuksena vaan ensisijaisesti projektityökentelyn muodossa ohjaajan johdolla syntyneenä opinnäytetyönä. Pro gradu -tutkielman laatimisen keskeisenä tavoitteena on valmentaa opiskelijaa tieteelliseen työhön ja mahdollisiin jatko-opintoihin.

Pro gradu -tutkielma osana luokanopettajakoulutusta oli vuonna 1989 vielä varsin uusi opiskelumuoto. Se tuli pakolliseksi osaksi luokanopettajakoulutusta vasta vuonna 1979 aloittaneiden opiskelijoiden osalta. Ensimmäiset pro gradu -tutkielmat hyväksyttiin Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa osana uudistettua luokanopettajakoulutusta vasta vuonna 1983. Pro gradu -tutkielmien laadinta- ja hyväksymiskäytäntöä vuonna 1989 voidaan pitää vielä vakiintumattomana. Tutkielmien tarkastuskäytäntöjä ja töiden tasoa ei voida verrata kaikilta osin nykyisiin käytäntöihin ja vaatimustasoon.

Ensisijainen vastuu pro gradu -tutkielmaan sisällytettävän tekstin aitoudesta ja yleisesti tiedossa olevien eettisten tai juridisten periaatteiden noudattamisesta on katsottava olevan työn tekijällä. Tarkastus- ja hyväksymismenettely ei tätä vastuuta poista. Sillä voi olla kuitenkin merkitystä työn hyväksymisen jälkeiselle arvioinnille ja hyväksymispäätöksen juridiselle pysyvyydelle. Ohjauksen yhtenä keskeisenä tehtävänä on selkiyttää edellä mainittujen eettisten ja juridisten periaatteiden noudattamista ja tarvittaessa puuttua niistä poikkeamiseen. Kuluneesta ajasta johtuen enää ei ole luotettavasti selvitettävissä millä tavoin nämä periaatteet on tuotu esiin ohjauksen kuluessa.

Kasvatustieteiden tiedekunnalla ei ole ollut työn laadintavaiheessa tutkintoasetusta ja -sääntöä eikä opintosuunnitelmaa ja opinto-opasta tarkempia pro gradu -tutkielman laadintaohjeita ja näin erityisesti ohjaajan asemaa on pidettävä keskeisenä.

Lukuvuoden 1990-91 opinto-oppaasta löytyy jo varsin yksityiskohtaiset tutkielman arviointikriteerit, mistä voi saada yksityiskohtaisempia ohjeita tutkielmien sisällöllisistä ja muodollisista vaatimuksista.

Ohjaajan ja toisen tarkastajan työn arviointia

Opinto-oppaan 1988-89 mukaan tutkielman päätarkastajana toimii tavallisesti projektin ohjaaja (poikkeustapauksessa projektin apuohjaaja). Projektin ohjaaja ja laitoksen johtaja tekevät tiedekunnan dekaanille esityksen toisesta tarkastajasta. Dekaanin nimeää tutkielman tarkastajat em. esityksen perusteella.

Tarkastajat antavat kirjallisen lausunnon tutkielmasta ja tekevät kasvatustieteiden tiedekunnan tiedekuntaneuvostolle esityksen tutkielman hyväksymisestä ja annettavasta arvolauseesta tai hylkäämisestä. Lopullisen päätöksen hyväksymisestä ja arvolauseesta tai hylkäämisestä tekee kasvatustieteiden tiedekunnan tiedekuntaneuvosto.

Erityisen suuri vastuu tarkastustyön asianmukaisesta hoitamisesta on katsottava olevan työn ohjaajalla, joka voi seurata ja on myös velvollinen ohjaamaan tutkielman laadintaa. Ohjaajan velvollisuutena on myös seurata ja ohjata lähdeaineiston käyttöä, johon toisella tarkastajalla ei ole samanlaista välitöntä mahdollisuutta. Ohjaajan tehtävänä on niinkään valvoa tutkielmaan sisällytettyjen lähdeviitteiden asianmukaista käyttötapaa. Näin tässä tapauksessa ei ole menetelty siitäkään huolimatta, että ennen työn hyväksymistä on selvinnyt ainakin pääosiltaan lainauksen laajuus Niskasen ja Ukkosen artikkeleista. Tähän on voinut osaltaan vaikuttaa ohjaajan vaihtuminen kesken projektin.

Myös toisen tarkastajan olisi tullut puuttua asiaan lainausten merkinnän puutteellisuuden huomattessaan. Tarkastajien ei olisi tullut esittää tutkielmaa hyväksyttäväksi ennen siihen ainakin lähdeviittausten osalta tehtäviä korjauksia.

Tarkastuslausunnossa olisi tullut saattaa tiedekuntaneuvoston tietoon tutkielman sisältämät puutteellisuudet nyt esitettyä yksityiskohtaisemmin. Tarkastuslausunnon merkitys tässä tapauksessa korostuu erityisesti sen vuoksi, etteivät tarkastajat olleet tiedekuntaneuvoston jäseniä eivätkä näin voineet osallistua tutkielmasta käytyyn keskusteluun tiedekuntaneuvoston kokouksessa. Tarkastajat ovat menettelleet työssään näin moitittavasti. Erityisen moitittavaa menettely on ollut ohjaajana toimineen tarkastajan osalta, jolla on ollut toista tarkastajaa paremmat mahdollisuudet tutustua yksityiskohtaisesti tutkielman sisältöön ja sen asianmukaisuuteen.

Tiedekuntaneuvoston työn arviointia

Lopullisen päätöksen pro gradu -tutkielman hyväksymisestä ja arvolauseesta tai hylkäämisestä tekee tiedekuntaneuvosto. Tehtävän luonteesta johtuen tiedekuntaneuvoston jäsenten ei ole käytännössä mahdollista tutustua yksityiskohtaisesti jokaiseen tutkielmaan (esim. kokouksessa, jossa Jari Vilénin tutkielma hyväksyttiin, hyväksyttiin muiden asioiden ohella 12 muuta pro gradu -tutkielmaa). Tiedekuntaneuvoston jäsenet joutuvatkin tukeutumaan tutkielman arvioinnissa ensisijaisesti tarkastajien lausuntoon.

Tarkastajien Skinnarin ja Kalaojan keskeiseksi nousseessa lausunnon osassa todetaan: **Tekijä on onnistunut luomaan työstän varsin yhtenäisen kokonaisuuden. Erityisesti työn alkuosaa rasittaa kuitenkin lähes suora lainaaminen jo aiemmin julkaistusta ”Simon kirjasta” (toim. Heinänen ja Hiltunen). Tekijän itsenäisempi osuus alkaa vasta sivulta 27.** Tarkastuslausunnosta ei ilmene, että lainauksia ei olisi merkitty asianmukaisesti viitteillä. Käytetystä ”lainaus” ilmaisusta päätellen tiedekuntaneuvostolla on ollut syytä olettaa asianmukaisten viitteiden olemassaolo ja tutkielman perustuminen alkuperäisten lähteiden käyttöön.

Huomioiden ”lainausten” runsaus sekä se, että tiedekunnan kokoukseen oli jaettu pöydälle uusi esitys tarkastuslausunnoksi, olisi tiedekunnan tullut kuitenkin perehtyä normaalia yksityiskohtaisemmin tarkastettavaan työhön. Tältä osin tiedekuntaneuvosto ei ole ollut riittävän huolellinen ja toiminut siten hyvän hallintokäytännön vastaisesti. Tiedekunnan olisi myös tullut tarkemmin ohjeistaa pro gradu -tutkielmien laadinta- ja arviointiperiaatteet kuten sittemmin on tapahtunutkin.

Hyväksytyn pro gradu -tutkielman mahdollinen uudelleenarviointi ja siitä tehtävät johtopäätökset

Jari Vilénin pro gradu -tutkielmaksi tarkoitettu opinnäytetyö on hyväksytty ja arvioitu kasvatustieteiden tiedekunnan tiedekuntaneuvostossa 4.4.1989. Tiedekuntaneuvoston päätös on luonteeltaan lainvoimainen hallintopäätös. Koska tehty hyväksymispäätös on saanut lainvoiman, ei itse pro gradu -tutkielman uudelleenarviointi tiedekuntaneuvostossa ole mahdollista ilman aikaisemman päätöksen purkamista. Lainvoiman saanut hallintopäätös voidaan purkaa ainoastaan hallintolainkäyttölain 63 §:ssä säädetyin perustein.

Hallintolainkäyttölain 63 §

Purku. Päätös voidaan purkaa:

- 1) jos asiassa on tapahtunut menettelyvirhe, joka on voinut olennaisesti vaikuttaa päätökseen;
- 2) jos päätös perustuu ilmeisesti väärään lain soveltamiseen tai erehdykseen, joka on voinut olennaisesti vaikuttaa päätökseen; tai
- 3) jos asiaan on tullut sellaista uutta selvitystä, joka olisi olennaisesti voinut vaikuttaa päätökseen, eikä hakijasta johdu, että uutta selvitystä ei ole aikanaan esitetty.

Päätöstä ei saa purkaa, ellei se loukkaa yksityisen oikeutta tai julkisen edun katsota vaativan päätöksen purkamista.

Hallintolainkäyttölain 64 §:n 2 momentin mukaan purkua on haettava viiden vuoden kuluessa siitä, kun päätös on saanut lainvoiman. Erityisen painavista syistä voidaan päätös purkaa määräajan jälkeenkin.

Jari Vilénin pro gradu -tutkielma on hyväksytty yli 12 vuotta sitten. Työhön sisältyneet ”lainaukset” ja niiden laajuus on ollut tai olisi ainakin pitänyt olla tarkastajien tiedossa heidän suorittaessaan tarkastusta toiminnan edellyttämää huolellisuutta noudattaen. Myös tiedekuntaneuvoston olisi tullut toiminnan edellyttämää huolellisuutta noudattaen havaita Jari Vilénin tutkielman puutteellisuudet siitakin huolimatta, että tarkastajien ilmaisu lainauksista on epätäsmällinen ja puutteellinen. Jari Vilénin pro gradu -tutkielman hyväksymistä ja arviointia koskevan päätöksen purkaminen ja asian uudelleen käsittely kasvatustieteiden tiedekunnassa ei ole hallintolainkäyttölain 63 §:n tai muullakaan perusteella mahdollista.

Yhteenveto

Asiantuntijoiden professori Martti T. Kuikan ja KT Juhani Lassilan lausuntojen mukaan Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tiedekuntaneuvoston 4.4.1989 hyväksymästä KM Jari Vilénin pro gradu -tutkielman sivuista 3-26 noin 95 prosenttia on lähes samasanaista tekstiä kuin vuonna 1986 julkaistussa Simon kirjassa olevissa Eija Niskasén ja Päivi Ukkosen artikkeleissa sisältäen myös viittaukset alkuperäisteksteihin. Tekstit poikkeavat toisistaan lähinnä yksittäisten sanojen, sanajärjestyksen ja kappalejaon osalta. Viittauksia Niskasén ja Ukkosen artikkeleihin tutkielman tekstiin ei sisälly lainkaan. Simon kirja ja Niskasén ja Ukkosen artikkelit on mainittu tutkielman lähdeluettelossa. Samasanaista tekstiä esiintyy myös tutkielman jälkiosassa. Tutkielman tekstiosan kokonaislaajuus on 45 sivua. Kokonaisuutena samasanaisen tekstin osuus

koko tutkielmasta on arvioitu noin 50 prosentiksi. Puutteita on todettu olevan myös tekstin jälkeisissä viite- ja lähdeluetteloissa.

Ensisijainen vastuu pro gradu -tutkielmaan sisällytetyn tekstin aitoudesta ja yleisesti tiedossa olevien eettisten tai juridisten periaatteiden noudattamisesta on katsottava olevan työn tekijällä. Tarkastus- ja hyväksymismenettely ei tätä vastuuta poista, mutta sillä on merkitystä työn myöhemmälle arvioinnille ja sen hyväksymispäätöksen juridiselle pysyvyydelle. Ohjauksen yhtenä keskeisenä tehtävänä on selkiyttää edellä mainittujen eettisten ja juridisten periaatteiden noudattamista ja tarvittaessa puuttua niistä poikkeamiseen. Kuluneesta ajasta johtuen enää ei ole luotettavasti selvitettävissä, millä tavoin nämä periaatteet on tuotu esiin ohjaustyön kuluessa.

Työn ohjaajalla Simo Skinnarilla ja toisena tarkastajana toimineella Esko Kalaojalla on ollut tiedossa tutkielman samankaltaisuus Niskasen ja Ukkosen artikkeleiden kanssa. He eivät ole edellyttäneet tutkielman korjaamista tekstin tai niiden viitteiden osalta. Toisena tarkastajana toiminut Esko Kalaoja on edellyttänyt kuitenkin tarkastuskertomukseen sisällytettäväksi maininnan ”lainausten” olemassaolosta ja niiden lajuudesta. Hänen vaatimuksestaan arvosanaesitystä tiedekuntaneuvostolle on myös laskettu.

Tarkastajien on katsottava menelleen työssään moitittavasti. Erityisen moitittavaa menettely on ollut ohjaajana toimineen tarkastajan osalta, jolla on ollut toista tarkastajaa paremmat mahdollisuudet tutustua yksityiskohtaisesti tutkielman sisältöön ja sen asianmukaisuuteen.

Tarkastuslausunnossa on käytetty sanaa ”lainaus”, mutta viitteiden puutteellisuudesta ei ole mainintaa. Huomioiden ”lainausten” laajuus sekä se, että tiedekuntaneuvoston kokoukseen oli jaettu pöydälle uusi esitys tarkastuslausunnoksi, olisi tiedekuntaneuvoston tullut perehtyä normaalia yksityiskohtaisemmin tarkastettavaan työhön. Tältä osin tiedekuntaneuvosto ei ole ollut riittävän huolellinen ja on toiminut siten hyvän hallintokäytännön vastaisesti.

Tiedekuntaneuvoston päätös, jolla Jari Vilénin pro gradu -tutkielma on hyväksytty ja arvosteltu, on luonteeltaan lainvoimainen hallintopäätös, joka voidaan Jari Vilénin vahingoksi purkaa ainoastaan hallintolainkäyttölain 63 §:n säätämien perusteiden. Selvityksessä ei ole tullut esille seikkoja, jotka mahdollistaisivat tutkielman hyväksymispäätöksen purkamisen. Myöskään tutkielman uudelleenarviointi sen sisällön osalta ei näin ole mahdollista.

Huomioiden selvityksessä esiin tulleet seikat sekä tutkielman hyväksymisestä kulunut aika, asia ei anna yliopiston taholta aihetta muihin toimenpiteisiin kuin tämän päätöksen saattamiseen tiedoksi asianosaisille.